

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v37.2025.8>*В. В. Краглевич*

ФЕНОМЕН АНАЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВРЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Проблематика подолання прогалин у правовому регулюванні, зокрема шляхом застосування загальних принципів права, що у правовій доктрині отримала назву «аналогія права», набула помітного наукового резонансу в сучасному юридичному дискурсі. Її актуальність зумовлена зростанням складності правових відносин у публічному управлінні, стрімким розвитком суспільних процесів, а також потребою забезпечення правової визначеності та справедливості в умовах відсутності безпосередньої правової норми.

Науковий інтерес до аналогії права обумовлений також її міжгалузевим характером і здатністю виконувати системоутворюючу функцію в правозастосуванні. Особливої ваги вона набуває в адміністративному праві та процесі, які є динамічними й менш кодифікованими порівняно з іншими галузями. У цих умовах аналогія права виступає не лише як техніка подолання прогалин, а й як інструмент гуманізації публічної влади, що дозволяє захистити права особи навіть у ситуації законодавчої невизначеності.

Таким чином, дослідження природи, меж та умов застосування аналогії права в адміністративно-правовій сфері відкриває нові перспективи для розуміння функціонування правової системи, формування єдиної правозастосовної практики та забезпечення балансу між інтересами держави й приватної особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика аналогії як засобу правового врегулювання суспільних відносин є об'єктом стійкого інтересу вітчизняної та зарубіжної юридичної науки. Вона перебуває на перетині філософії права, теорії держави і права, галузевих правових доктрин (зокрема, адміністративного, цивільного, конституційного, кримінального права), юридичної герменевтики та теорії правозастосування. Разом з тим, попри наявність значного корпусу наукових праць, дослідження феномену аналогії як цілісного теоретико-методологічного інструментарію ще не набула достатнього системного опрацювання, що зумовлює наукову новизну й актуальність теми.

В історико-правовому аспекті аналогія розглядалася ще у працях римських юристів, які заклали підвалини для розуміння *analogia iuris* та *analogia legis*. Ідеї використання аналогії в юридичній практиці розвивалися у працях правників Нового часу: Г. Гроція, С. Пуфендорфа, Ш. Монтеск'є. У новітній період аналогія стає предметом доктринального аналізу у працях Г. Радбруха, К. Ларенца, Г. Гадамера, Р. Дворкіна, які розглядали її у межах праворозуміння, юридичної аргументації та інтерпретації норм права.

У пострадянському науковому дискурсі суттєвий внесок у розробку питання аналогії здійснили такі вчені, як Н.М. Корецький, І.В. Спасибо-Фатеева, В.К. Мамутов, які вивчали як галузеві прояви аналогії, так і загальні методологічні проблеми її правового застосування. У сучасній українській правовій думці до дослідження аналогії звертаються І.В. Голосніченко, В.Я. Тацій, М.В. Цвік, Ю.П. Битяк, Н.М. Оніщенко, Р.А. Калюжний, В.М. Шаповал, які висвітлюють її як джерело права, засіб тлумачення та форму реалізації принципу верховенства права.

Питання аналогії у межах адміністративного судочинства, зокрема як форми заповнення прогалин у праві, порушувались у працях О.М. Бандурки, Т.О. Коломоєць, В.Б. Авер'янова, І.О. Коваленко. У процесуальному аспекті аналогія розглядається як елемент правової аргументації та принципу розсудливого правосуддя. Однак, навіть у межах означених досліджень, проблематика методологічного інструментарію, логічної природи та філософсько-правового підґрунтя аналогії не отримала цілісного міждисциплінарного опрацювання.

Окрему увагу у науковій літературі приділено співвідношенню аналогії закону та аналогії права, питанням дискреції судді, моральних і правових підстав правозастосування за аналогією. У цьому контексті заслуговують на увагу праці Р. Дворкіна (концепція «права як порядності»), Дж. Роулза (теорія справедливості), А. Скадза, А. Гарамова, які обґрунтовують важливість інтеграції морального компонента в механізм аналогічного правозастосування.

Таким чином, можна констатувати, що вітчизняна й зарубіжна доктрина містить вагомий теоретичний напрацювання щодо окремих аспектів правової аналогії: її джерельного статусу, галузевих проявів, логіко-правової структури. Проте питання її концептуального осмислення як багатофункціонального інструменту врегулювання суспільних правовідносин, що інтегрує логічні, моральні, інституційні та нормативні елементи, досі лишається фрагментарно дослідженим, що зумовлює необхідність комплексного теоретико-методологічного аналізу феномену аналогії у сучасній правовій системі України.

Метою наукової статті є визначення феномену аналогії як інструментарія врегулювання суспільних правовідносин з точки зору теоретико-методологічного аспекту.

Виклад основного матеріалу. Аналогія є універсальним юридичним інструментом, що знаходить широке застосування як у теоретичному осмисленні правових явищ, так і в практичній діяльності правозастосовних органів. У правовій доктрині аналогія розглядається як форма юридичного міркування, що ґрунтується на подібності ознак різних правових ситуацій. Її застосування дозволяє перенести правове рішення, сформульоване в одній галузі чи випадку, на іншу ситуацію, що не має прямого нормативного врегулювання, але є зіставною за своєю суттю.

Зокрема, міркування за аналогією активно використовуються в оцінці правових ситуацій, в кримінальному процесі — під час збирання доказів та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, у сфері судової експертизи, де правозастосовці стикаються з новими, нетиповими обставинами.

У цьому контексті аналогія виконує евристичну функцію, сприяючи пошуку істини шляхом порівняння з уже відомими, типологічно подібними правовими ситуаціями.

У правовому процесі застосування аналогії обумовлено об'єктивною суперечністю між потребою у регулюванні конкретних суспільних відносин та відсутністю спеціальної норми, яка б прямо охоплювала відповідний випадок. Така ситуація особливо характерна для галузей з фрагментарною або казуїстичною нормативною базою, серед яких вирізняється адміністративне право. Саме тут аналогія дозволяє забезпечити правову визначеність та запобігти юридичному вакууму, не порушуючи принципу верховенства права.

Варто акцентувати, що аналогія в юридичному процесі виступає як необхідний засіб заповнення прогалин у праві, що забезпечує гнучкість правозастосування, адаптивність правової системи до нових викликів та підтримує баланс між формальною законністю та матеріальною справедливістю.

У праві відображенням цієї суперечності є поняття прогалини, а аналогія виступає одним із засобів вирішення такої суперечності залежно від характеру прогалини в теорії права вживаються поняття «аналогія закону» і «аналогія права». Аналогія закону – це юридична оцінка діяння, не передбаченого законом, за тією нормою, під деякі ознаки якої дане діяння підпадає.

При використанні аналогії закону відбувається інтерпретація змісту деякого правового положення, що означає, зокрема, створення нової змістовної конфігурації у певному юридичному контексті. Така інтерпретаційна процедура є сутнісною для юридичної герменевтики.

З позиції залучення інтелектуальних засобів, застосування аналогії в праві може бути охарактеризоване як форма логічного тлумачення, яке базується на раціональному аналізі правових норм та обставин справи. Такий підхід до правореалізації та правозастосування передбачає використання категоріально-понятійного апарату, методів правової логіки, а також навичок побудови правової аргументації, що дозволяє обґрунтовано перенести правове регулювання на подібні, але безпосередньо не врегульовані законом ситуації.

Разом з тим, юридичне тлумачення, у межах якого здійснюється застосування аналогії, не обмежується лише формально-логічними конструкціями. Воно включає оціночний компонент, що ґрунтується на таких критеріях, як доцільність, справедливість, ефективність регулювання, відповідність публічним інтересам та морально-етичним засадам права. У цьому аспекті аналогія постає як елемент дискреційного тлумачення, оскільки вимагає від суб'єкта правозастосування (судді, адміністративного органу, посадової особи) прийняття рішення на основі юридичної інтуїції, професійного досвіду та правової культури.

Отже, у правозастосовній діяльності аналогія слугує мостом між суворою формалізацією та гнучкістю тлумачення, дозволяючи органам публічної влади діяти відповідно до духу закону, навіть у разі відсутності його буквально-го припису. Такий підхід є особливо актуальним у системі адміністративного

права, де часто виникає потреба оперативного реагування на нові виклики, не врегульовані безпосередньо нормативними актами [1, с. 81–87].

Застосування аналогії в адміністративному праві справді може супроводжуватися дискреційними повноваженнями суб'єкта правозастосування, однак дискреція не означає необмеженої свободи волі. У правовій доктрині дискреційне право трактується як повноваження діяти в межах, визначених законом, але з можливістю вибору з кількох правомірних варіантів поведінки на основі оцінки конкретної ситуації.

Застосування аналогії не усуває правових меж, а навпаки – вимагає від юриста дотримання: загальних принципів права (законність, пропорційність, добросовісність); публічного інтересу; заборони свавілля (відповідно до практики ЄСПЛ і Конституції України).

Отже, аналогія в адміністративному праві може активізувати механізми дискреції, проте вона не розширює повноваження юриста до рівня повної автономії. Будь-яке рішення, прийняте на підставі аналогії, має бути вмотивованим, відповідати духу законодавства, загальним засадам права та бути підконтрольним судовому оскарженню.

Поеднання логічних (раціонально-аналітичних) та дискреційних (оцінно-вибіркових) компонентів тлумачення норм права формує інтегровану модель юридичної герменевтики, в основі якої лежить взаємодія формально-логічних інструментів аналізу та суб'єктивного професійного судження правозастосовувача. Застосування логічних (раціонально-аналітичних) та дискреційних (оцінно-вибіркових) компонентів тлумачення норм права сприяє: забезпеченню точності правової інтерпретації, спираючись на структурну логіку нормативного матеріалу; врахуванню соціального контексту застосування норм; індивідуалізації правової реакції у складних або нормативно не врегульованих ситуаціях. З врахуванням зазначеного, юридична герменевтика у сфері адміністративного права набуває динамічного характеру, в якому логічний аналіз не суперечить дискреційності, а, навпаки, слугує конструктивним інструментом обґрунтованого вибору за відсутності прямих правових приписів, що сприяє реалізації принципів справедливості, правової визначеності та ефективності публічного адміністрування [2, с. 159–160].

Врегулювання юридичної справи має бути таким чином сформульовано, щоб можливим був висновок, що ухвалене в ній рішення мало б визнаватися єдино можливим, або ж єдино прийнятним для сторін конфлікту. У разі, коли такий результат не досягається, суб'єкт правозастосування та його діяльність піддаються негативній оцінці, моральному осуду, що вочевидь призводить до зниження рівня підтримки його діяльності громадськістю [2, с. 219].

Отже, наведені міркування свідчать про те, що правова норма не повинна розумітися як проста сукупність юридичних фактів та постулатів; процеси її застосування завжди повинні мати моральне «забарвлення», відображати відповідність критеріям розумності, справедливості та добросовісності [3, р. 111].

У межах юридичної філософії Рональд Дворкін запропонував концепцію «права як порядності» (law as integrity), згідно з якою правова систе-

ма постає не лише як сукупність норм, але як послідовна та морально виправдана цілісність. На його думку, при тлумаченні та застосуванні права судді повинні не просто механічно застосовувати норми, а формувати правові рішення у спосіб, що найкраще узгоджується з системою морально й юридично обґрунтованих принципів, які надають праву внутрішню єдність і порядність. Рональд Дворкін стверджував, що судді повинні тлумачити право таким чином, щоб їхні рішення стали частиною «найкращого можливого розуміння» всієї правової традиції суспільства, забезпечуючи узгодженість з попередніми практиками, водночас розвиваючи їх у світлі етичних стандартів суспільства. У цьому контексті право, за Рональдом Дворкіним, не є чимось нейтральним або відстороненим, а навпаки є інструментом реалізації справедливості, що ґрунтується на розумних очікуваннях, моральному порядку і публічному розумінні справедливості та правомірності. Таким чином, концепція «права як порядності» закликає до цілісного тлумачення права, де юридичні принципи та моральні переконання взаємодіють для досягнення справедливих, неупереджених і соціально відповідальних рішень, особливо в умовах правової невизначеності або наявності прогалин у законодавстві [4, р. 17].

Підтримка ідей Р. Дворкіна відбулась у дослідженнях Г. Бермана та у подальшому на пострадянському просторі у дослідженні ряду вчених-теоретиків. Право має розглядатися як цілісна «порядна», «щира» та «чесна» система [5, с. 183–295].

Таким чином, реалізація права, правової норми вимагає їх належного тлумачення. Право в своїй основі є не лише системою норм, закріплених у нормативно-правових актах, а передусім комунікативною системою, що реалізується через тлумачення цих норм у конкретних правовідносинах. Саме в процесі тлумачення забезпечується зв'язок між абстрактним змістом юридичної норми та конкретною життєвою ситуацією, у якій ця норма має бути застосована.

Без акту тлумачення право залишалося б лише сукупністю мовних конструкцій, позбавлених дієвого змісту. Тлумачення є тим механізмом, який надає праву смислової повноти, адаптує його до змінних умов соціальної дійсності та забезпечує реалізацію принципів справедливості, законності та правової визначеності. Значну увагу питанню тлумачення в праві приділяють представники герменевтичного підходу, зокрема Р. Дворкін, Г. Гадамер, Ф. Шлейєрмахер. Вони стверджують, що жодна правова норма не має абсолютного, самодостатнього значення без її інтерпретації в конкретному контексті, що вимагає від правозастосувача не лише техніко-юридичних знань, але й морально-ціннісного судження. Таким чином, право в дії – це завжди право, витлумачене і застосоване, і саме через призму тлумачення здійснюється його практична реалізація як регулятора суспільних відносин. Однак при цьому застосування права не може спиратися не лише на наявну прецедентну практику, а має крім того враховувати зміст чинного законодавства, сутність принципів права [3, р. 363].

Інтерпретація у сфері права, тлумачення його норм необхідно відрізняти від інших форм тлумачення, які характеризують діяльність особи. В межах суспільних наук виділяють такі види тлумачення, що є харак-

терні для людини, як: тлумачення за звуками та розмовою (conversational interpretation); тлумачення наукове (scientific interpretation), що вимагає теоретичних та методологічних підходів до визначення змісту відносин; художня інтерпретація (artistic interpretation) [3, p. 52].

При цьому всі види тлумачення мають відбуватися через здійснення моральної оцінки суб'єктом дій, що ними вчинюються. Моральне застосування права є єдиним можливим допустимим базисом для реалізації норми. У межах дисертаційного дослідження важливо зупинитися на одній із ключових методологічних засад правозастосування – співвідношенні формалізму та морального судження у діяльності судді. Традиційно у правовій теорії існує підхід, відповідно до якого суддя розглядається як «мовна труба» закону, чия функція полягає у суто механічному застосуванні нормативного матеріалу до встановлених обставин справи. Така позиція ґрунтується на доктрині правового формалізму або легалізму.

У межах даної доктрини суддя не наділяється правом суб'єктивного тлумачення або моральної оцінки правових норм, натомість він має чітко дотримуватися приписів позитивного права. Такий підхід має на меті забезпечення однакового застосування норм, передбачуваності рішень, правової визначеності, а також уникнення суб'єктивізму. У теоретичному сенсі це відповідає класичному розумінню принципу законності, який передбачає, що органи публічної влади, у тому числі суди, діють виключно в межах наданих їм законом повноважень.

Однак такий підхід зазнає обґрунтованої критики в сучасному правознавстві. Зокрема, у складних або казуальних ситуаціях, коли законодавець не передбачив конкретного регулювання або воно є суперечливим, суддя не може обмежитися виключно буквальним тлумаченням норми. У таких випадках реалізується інтерпретативна функція правосуддя, яка ґрунтується не лише на формальній логіці, а й на принципах справедливості, пропорційності, прав людини, що імпліцитно наявні в правопорядку. Ціннісну природу правозастосування особливо яскраво підкреслює концепція «права як порядності» (law as integrity), запропонована Рональдом Дворкінім. Відповідно до неї, суддя повинен не просто застосовувати позитивне право, а й діяти як тлумач певної єдиної юридичної традиції, вбудованої в систему моральних і правових принципів, яка забезпечує внутрішню узгодженість правового порядку. У цьому сенсі судові рішення – це не механічний результат, а форма правової аргументації, яка вимагає розуміння контексту, мети норми, її співвідношення з іншими елементами системи права. Таким чином, в умовах динамічного розвитку суспільних відносин та ускладнення правової матерії, правозастосування – це не механічний, а інтелектуальний процес. Його сутність полягає у поєднанні логічного аналізу правових приписів із дискреційною оцінкою їх справедливості, обґрунтованості та відповідності загальним засадам правового порядку, що дає підстави визнати, що сучасна юридична герменевтика спирається на єдність формально-логічного та морально-ціннісного підходів, що мають бути належним чином інтегровані у процес правозастосування, особливо за умов прогалин у праві або нормативної колізії [6, с. 31].

У контексті сучасної філософії права особливої уваги заслуговує концепція Рональда Дворкіна, який послідовно обґрунтовував тезу про можливість і необхідність морального тлумачення права. На його думку, право не обмежується лише формальними джерелами (як-от закон, судовий прецедент чи адміністративний акт), а є системою принципів, що мають моральне підґрунтя та повинні розглядатися як невіддільна складова правового порядку. Такий підхід формує підґрунтя для доктрини «права як порядності» (*law as integrity*), у межах якої судове правозастосування розглядається не як акт формальної субординації перед законом, а як акт морально-правової інтерпретації.

Цю ідею розвиває і український правознавець С. І. Максимов, який зауважує, що позитивне право, попри свою нормативну природу, неминуче інтегрує у себе моральний зміст. Зокрема, він наголошує, що жоден нормативно-правовий акт не може бути ефективним і легітимним без внутрішнього зв'язку з моральними уявленнями суспільства щодо справедливості, рівності, гідності та доброчесності. Це означає, що право, навіть у позитивістській формі, має тенденцію до морального насичення, а отже, передбачає можливість його осмислення через призму ціннісного підходу. Таким чином, згадане моральне обґрунтування не лише посилює легітимність правових норм, а й забезпечує реальну ефективність їх застосування в умовах юридичної невизначеності або прогалин у законодавстві. Правозастосування в такому випадку вимагає від суб'єкта, зокрема судді або адміністративного органу, здатності до морально виваженого розв'язання правових конфліктів, що виходить за межі суто текстуального тлумачення норм [7, с. 85].

В основу тлумачення права має покладатися принцип «легітимних» очікувань, що є базисом для досягнення нормативної визначеності [8, р. 29].

Висновки. Отже, необхідно підкреслити, що врегулювання суспільних відносин часто пов'язується із наявністю колізій у чинному законодавстві, або із відсутністю належного їх унормування, що вимагає застосування конструкції аналогії права та аналогії закону. Аналогія права є особливим механізмом подолання прогалин у правовому регулюванні, що передбачає застосування загальних засад і принципів правової системи у випадках, коли конкретна правова норма, що регулює подібні ситуації, відсутня. Іншими словами, аналогія права використовується тоді, коли неможливо вирішити справу шляхом застосування аналогії закону, тобто аналогічної норми з іншої, подібної правової ситуації.

На відміну від аналогії закону, яка ґрунтується на пошуку схожої нормативної конструкції, аналогія права апелює до базових цінностей, цілей і принципів права – справедливості, добросовісності, рівності, пропорційності, верховенства права. У процесі застосування аналогії права суб'єкт правозастосування вдається до узагальнених положень, що мають аксіологічну або системоутворюючу природу, зокрема таких, як конституційні засади публічного адміністрування, гуманізм, презумпція невинуватості, недопустимість зловживання правом тощо.

Відповідно до положень юридичної теорії та практики, застосування аналогії у правовому регулюванні можливе лише за умови дотримання

визначених умов, що забезпечують легітимність і правомірність такого підходу. Йдеться про ситуації, коли правозастосувач змушений вдаватися до аналогії в силу відсутності безпосередньої правової норми, що регламентує конкретну життєву ситуацію.

Зокрема, для правомірного використання аналогії мають бути дотримані такі ключові умови: відсутність відповідної норми прямого регулювання (передусім, аналогія застосовується лише тоді, коли в системі чинного законодавства відсутня спеціальна норма, яка б безпосередньо передбачала правове врегулювання відповідних суспільних відносин; така відсутність повинна бути доведена, а не припущена, правозастосувач зобов'язаний здійснити вичерпний пошук релевантних норм, перш ніж звертатися до аналогії); схожість правовідносин за істотними ознаками (норма, яку планується застосувати за аналогією, має регулювати подібні за своєю юридичною природою та соціальним змістом відносини; йдеться про наявність суттєвих спільних рис між фактичними обставинами поточного випадку та обставинами, які врегульовані нормою, що запозичується; водночас можливі неістотні відмінності, які не впливають на правову природу відносин, не є перешкодою для застосування аналогії).

Таким чином, аналогія в праві не є довільною дією, а передбачає формалізовану процедуру правового мислення, яка вимагає як логічної обґрунтованості, так і відповідності основоположним принципам права. Її застосування має бути спрямоване на заповнення прогалин у праві, забезпечення єдності та послідовності правозастосування, а також утвердження справедливості в умовах, коли відсутнє безпосереднє нормативне регулювання.

Література

1. Молибога М.П. Класифікація тлумачення норм права. Держава і право. 2010. Вип. 50. С. 81–87.
2. Дворкін, Р. Серйозний погляд на права; [пер. з англ. А. Фролкін]. К. : Основи, 2000. 519 с.
3. Dworkin R. Law's Empire. Cambridge, Massachusetts ; London, England : The Belknap Press of Harvard University Press, 1986. XIV, 471 p.
4. Hale R. Freedom Through Law: Public Control of Private Governing Power. New York : Columbia University Press, 1952. 550 p.
5. Дворкін Р. Цілість права . Філософія права / за ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена ; [пер. з англ. П. Тарашука]. К., 2007. С. 183–295.
6. Філософія права. За ред.: Дж. Фейнберг, Дж. Коулмен ; [пер. з англ. П. Тарашук]. К. : Основи, 2007. 1256 с.
7. Глушенко С.С. Сучасні концепції визначення права, що підлягає застосуванню до суті спору в міжнародному арбітражі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №10. С. 216–217. URL.: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/38.pdf>
8. Dworkin R. Justice in Robes. Cambridge, Massachusetts ; London, England : The Belknap Press of Harvard University Press, 2006. 295 p.

Анотація

Краглевич В. В. Феномен аналогії як інструментарій врегулювання суспільних правовідносин: теоретико-методологічний аспект. – Стаття.

Метою наукової статті є визначення феномену аналогії як інструментарія врегулювання суспільних правовідносин з точки зору теоретико-методологічного аспекту. Підкреслено, що врегулювання суспільних відносин часто пов'язується із наявністю колізій у чинному законодавстві, або із відсутністю належного їх унормування, що вимагає застосування

конструкції аналогії права та аналогії закону. Акцентовано, що аналогія права є особливим механізмом подолання прогалин у правовому регулюванні, що передбачає застосування загальних засад і принципів правової системи у випадках, коли конкретна правова норма, що регулює подібні ситуації, відсутня. Визначено, що аналогія права використовується тоді, коли неможливо вирішити справу шляхом застосування аналогії закону, тобто аналогічної норми з іншої, подібної правової ситуації. Встановлено, що на відміну від аналогії закону, яка ґрунтується на пошуку схожої нормативної конструкції, аналогія права апелює до базових цінностей, цілей і принципів права – справедливості, добросовісності, рівності, пропорційності, верховенства права. Підкреслено, що у процесі застосування аналогії права суб'єкт правозастосування вдається до узагальнених положень, що мають аксіологічну або системоутворюючу природу, зокрема таких, як конституційні засади публічного адміністрування, гуманізм, презумпція невинуватості, недопустимість зловживання правом тощо. Обґрунтовано, що відповідно до положень юридичної теорії та практики, застосування аналогії у правовому регулюванні можливе лише за умов дотримання визначених умов, що забезпечують легітимність і правомірність такого підходу. До умов правомірного застосування аналогії віднесено: відсутність відповідної норми прямого регулювання (передусім, аналогія застосовується лише тоді, коли в системі чинного законодавства відсутня спеціальна норма, яка б безпосередньо передбачала правове врегулювання відповідних суспільних відносин; така відсутність повинна бути доведена, а не припущена, правозастосуваць зобов'язаний здійснити вичерпний пошук релевантних норм, перш ніж звертатися до аналогії); схожість правовідносин за істотними ознаками (норма, яку планується застосувати за аналогією, має регулювати подібні за своєю юридичною природою та соціальним змістом відносини; йдеться про наявність суттєвих спільних рис між фактичними обставинами поточного випадку та обставинами, які врегульовані нормою, що запозичується; водночас можливі неістотні відмінності, які не впливають на правову природу відносин, не є перешкодою для застосування аналогії). Визначено, що аналогія в праві не є довільною дією, а передбачає формалізовану процедуру правового мислення, яка вимагає як логічної обґрунтованості, так і відповідності основоположним принципам права.

Ключові слова: аналогія, правове регулювання, правозастосування, методологічний підхід, принципи права, релевантні норми, подібні правовідносини.

Summary

Kraglevych V. V. The phenomenon of analogy as a tool for regulating public legal relations: theoretical and methodological aspect. – Article.

The purpose of the scientific article is to define the phenomenon of analogy as a tool for regulating public legal relations from the point of view of the theoretical and methodological aspect. It is emphasized that the regulation of public relations is often associated with the presence of conflicts in the current legislation, or with the lack of their proper regulation, which requires the use of the construction of analogy of law and analogy of law. It is emphasized that the analogy of law is a special mechanism for overcoming gaps in legal regulation, which involves the application of general principles and principles of the legal system in cases where a specific legal norm regulating similar situations is absent. It is determined that the analogy of law is used when it is impossible to resolve the case by applying the analogy of law, that is, an analogous norm from another, similar legal situation. It is established that, unlike the analogy of law, which is based on the search for a similar normative construction, the analogy of law appeals to the basic values, goals and principles of law – justice, good faith, equality, proportionality, the rule of law. It is emphasized that in the process of applying the analogy of law, the subject of law enforcement resorts to generalized provisions that have an axiological or system-forming nature, in particular, such as constitutional principles of public administration, humanism, the presumption of innocence, the inadmissibility of abuse of law, etc. It is substantiated that, in accordance with the provisions of legal theory and practice, the application of analogy in legal regulation is possible only if certain conditions are met that ensure the legitimacy and legality of such an approach. The conditions for the lawful application of analogy include: the absence of a corresponding norm of direct regulation (first of all, analogy is applied only when there is no special norm in the system of current legislation that would directly provide for the legal regulation of relevant social relations; such absence must be proven, not assumed; the law enforcement officer is obliged to carry out an exhaustive

search for relevant norms before resorting to analogy); similarity of legal relations in essential respects (the norm that is planned to be applied by analogy must regulate relations similar in their legal nature and social content; this refers to the presence of significant common features between the factual circumstances of the current case and the circumstances that are regulated by the norm being borrowed; at the same time, possible insignificant differences that do not affect the legal nature of the relations are not an obstacle to the application of analogy). It is determined that analogy in law is not an arbitrary action, but involves a formalized procedure of legal thinking, which requires both logical validity and compliance with the fundamental principles of law.

Key words: analogy, legal regulation, law enforcement, methodological approach, principles of law, relevant norms, similar legal relations.

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.11.2025

Дата публікації: 12.12.2025